

Jan Svoboda, Leona Němcová
Krizové situace výchovy a výuky

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Recenzovali:

doc. PhDr. Eva Urbanovská, Ph.D.

katedra psychologie a patopsychologie Pedagogické fakulty UP Olomouc

Mgr. Bc. Josef Hanák

Základní škola a Mateřská škola Ratíškovice

PhDr. Tereza Kimplová, Ph.D.

katedra pedagogické a školní psychologie Pedagogické fakulty Ostravské univerzity
v Ostravě

© Jan Svoboda, Leona Němcová 2015

© Stanislav Juhaňák – TRITON, 2015

Cover © Renata Brtnická, 2015

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON,
Vykáňská 5, 100 00 Praha 10,
www.tridistri.cz

ISBN 978-80-7387-935-8

Obsah

Úvod	11
1 Vztahy a jejich smysl (Jan Svoboda)	13
1.1 Vznik a vývoj vztahu	13
1.2 Víra, důvěra a její počátek	15
1.2.1 Začátky sebepoznání	16
1.3 Definice vztahů a jejich dělení	17
1.4 Typy mezilidských vztahů a jejich definice	18
1.4.1 Výchovné styly v současné rodině	19
1.5 Specifika vztahů dětí (žáků) romské národnosti	21
1.5.1 Romové v České republice	21
1.5.2 Romské dítě v současnosti	24
1.5.3 Vztahy dětí s jinými autoritami	26
2 Aktuální rizika při vzniku partnerství (Jan Svoboda)	28
2.1 Výběr životního partnera	29
2.2 Partnerství a manželství	32
2.3 Rodina	34
2.3.1 Rodinné zvyky, stereotypy a rituály – rytmus rodiny	36
3 Rizika výchovy a jejich důsledky (Leona Němcová)	40
3.1 Příčiny a důsledky traumatu u dětí, principy kontaktu s traumatizovaným dítětem	41
3.1.1 Příznaky traumatu, posttraumatická stresová porucha	43
3.2 Globální traumatické zahlcení	45
3.3 Zdroje traumat	49
3.3.1 Traumata související s úmrtím nebo předčasným odloučením	49
3.3.2 Rozvod, rozchod, rozpad rodiny	52
3.3.3 Týrání, nepřiměřené trestání, přítomnost násilí v rodině	54

3.3.4	Sexuální zneužití, sexuální aktivity neadekvátní věku	56
3.4	Význam některých druhů „abnormálního“ chování u traumatizovaných dětí – „malá“ traumata, závažná traumata	58
3.5	Šikana	58
3.6	Lékařské zákroky	59
3.7	Nehody, úrazy	60
3.8	Vystavení hororům, drastickým příběhům neadekvátním věku, stezky odvahy	62
3.9	Živelní, hromadné katastrofy	64
4	Zásady péče o traumatizované děti – koncept tří zón jako přirozená regulace organismu (Leona Němcová)	66
4.1	Dětské techniky vyrovnávání se s traumatem	70
4.2	Péče o traumatizované děti	71
5	Základní sociální potřeby a důsledky jejich nedosycenosti (Leona Němcová)	74
5.1	Potřeba místa, teritoria	74
5.2	Potřeba bezpečí	78
5.3	Potřeba podnětu, péče a výživy	80
5.4	Potřeba podpory	81
5.5	Potřeba limitu	83
6	Důsledky nevhodných výchovných přístupů (Jan Svoboda)	86
7	Sebepojetí (Jan Svoboda)	96
7.1	Možnosti práce se sebepojetím dítěte	97
8	Strach, riziko a proces individualizace (Jan Svoboda)	102
8.1	Riziko	106
8.2	Možnost prožívat riziko v blahobytu	107
8.3	Proces individualizace	108
8.4	Vznik problému, obav a danosti	110
8.4.1	Definice danosti, problému, obavy	111
8.4.2	Jak řešit obavné myšlenky	113

9 Škola – její možnosti a nástrahy (Jan Svoboda)	120
9.1 Problémové aspekty školní třídy	122
9.2 Dynamické změny probíhající v třídním kolektivu	125
9.2.1 Dynamika třídy ve statistickém pojetí	128
9.2.2 Ověření vztahu žáků k vyučovanému předmětu	128
9.2.3 Negativní kritérium	132
9.3 Postoj ke škole	134
9.4 Prostor školní třídy – životní prostor dítěte v roli žáka	138
9.5 Přechodové rituály vyučovací hodiny	142
9.5.1 Schéma vyučovací hodiny a přechodové rituály	146
10 Motivační techniky (Jan Svoboda)	151
10.1 Profesní orientace	153
10.2 Polemika o smrti	157
10.3 Promiskuita	158
11 Krizové situace výuky a jejich řešení (Jan Svoboda)	163
11.1 „Drzost“	163
11.2 „Vulgární“ žák	164
11.3 „Hra s pomluvami“	166
11.4 Snaha zaujmout	167
11.5 Dodržování limitu	168
11.6 Čas pro sebe	169
11.7 Tvorba pravidel	171
11.8 DNA	173
11.9 Nealkoholické pivo?	175
11.10 Když žák „neslyší“	176
11.11 Důsledek střídaté péče	178
11.12 Krátkodobá paměť a únava	180
11.13 Individuální agrese	181
11.14 Vulgární vyjadřování žáků	182
11.15 Ženský genitál	183
11.16 Dvojčata	184

12 Třída versus učitel (Jan Svoboda)	186
12.1 Nařčení	186
12.2 Sexuální provokace	187
12.3 Lavice jako bubínek	188
12.4 Vzájemný nezájem	190
12.5 Integrace spolužáků	192
12.6 Rozbité umyvadlo	194
12.7 Skleněná výplň	195
Závěr	201
Souhrn	202
Summary	203
Základní literatura a zdroje u jednotlivých kapitol	204
O autorech	209
Rejstřík	210

Úvod

Společenský vývoj s podporou nových komunikačních zdrojů zasahuje všechny oblasti každodenní reality a ovlivňuje situaci v rodinách stejně jako ve školním prostředí. Klesá počet minut, jež stráví rodiče se svými dětmi v běžném dialogu. Procento času, který rodiče i jejich děti stráví elektronickou komunikací, naopak roste. Obdobná situace je ve škole. Například dataprojektor měl výuku žákům zpestřit, avšak opak je pravdou. Komunikaci mezi žákem a učitelem snížil, v mnoha případech degradoval učitele na „pouštěče obrázků“ a výuku na úroveň prezentace firemních výsledků. Tyto skutečnosti v kombinaci s faktem, že děti si od útlého věku mohou vyhledávat informace samy, bez učitele, a umějí to, vede k otázce, co by je mělo motivovat pro školní činnost. Proč by měly být během výuky aktivní, komunikativní, když k nim autorita málo promlouvá. Že stoupá závislost dětí na počítačích, na nichž hrají hry a hlavně komunikují, je obecně známo. Londýn má v současné době (rok 2015) dvě střediska řešící těžkou závislost na tabletech u dětí ve věku do šesti let. Něco obdobného můžeme brzy čekat i v České republice.

Není kouře bez ohně, praví staré přísloví. Nelze se tedy divit, že pokles komunikace autorit s dětmi přináší důsledky. Učitelé základních i středních škol v moderní době čelí chování a jednání, které jejich starší kolegové ze strany žáků nezažili. Bylo zcela výjimečné, aby si žák dovolil nazvat učitelku vulgárním výrazem pro ženský genitál a třída šikanovala vyučujícího. Běžnou praxí není takové chování ani dnes. Naštěstí. Přesto se mnoho případů, kdy žáci namíchají učitelce do čaje projímadlo, pomocí nejrůznějších tělních sekretů vytvoří na stěně její monogram nebo si v rámci pitného režimu přinesou do školy „nealkoholické“ pivo, které však ve skutečnosti obsahuje 0,49 objemových procent alkoholu.

Šance, že takových projevů bude ubývat, je velmi malá. Stejně tak je ne-reálné očekávat, že rodina své chování k dětem změní k lepšímu. Proto má předkládaný text především preventivní smysl. Pokouší se upozornit rodiče,

učitele, vychovatele a všechny ostatní, kteří s dětmi a mládeží pracují, že doba blahobytu v kombinaci s moderními informačními technologiemi přináší své nároky. Těm je třeba čelit a zároveň si plně uvědomovat, že děti, současná mládež, nejsou viníci. Jejich chování a jednání doma i ve škole je pouze důsledkem, nikoli příčinou samo o sobě. Tato kniha má za cíl na daný fakt upozornit a nabídnout inspiraci k hledání nových postupů a řešení v situacích, které, zdá se, budou stále častější.

Nabízené informace pocházejí z reálných rodin a skutečných školních situací. Měly by sloužit dílem jako prevence, dílem jako inspirace těm, kteří jsou ochotni a schopni negativní trendy odklánět a vytvářet takové prostředí a situace, které by negativním trendům ani nedaly příležitost vzniknout. Není kouře bez ohně, opravdu.